

*Л. В. Сорока, доктор юридичних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)*

Формування Космічної доктрини: глобальні тенденції та національні перспективи

У роботі висвітлено основні правові виклики щодо формування сучасної космічної політики та проаналізовано такий вид нормативно-правового акта у сфері космічної діяльності - Космічна доктрина. Проаналізовано роботи зарубіжних авторів, які звертають увагу на кризу стримування, яка виникла через застарілі підходи, та наголошують на необхідності перегляду регуляторних механізмів для забезпечення стійкого розвитку космічної діяльності. У роботі акцентовано на необхідності вивчення значення правової доктрини у контексті сучасного правотворення, підкреслено її роль як джерела права та важливого інструменту впорядкування суспільних відносин у сфері безпеки та оборони.

Підставою для виникнення Космічної доктрини як правового явища стало розширення кордонів після виходу людини в космос. Це поставило перед науковцями багато питань щодо пізнання природи права як особливого інструменту соціальної інженерії космічної діяльності, який є не тільки регулятором, а й головним механізмом управління при переході цивілізації до сталого майбутнього в умовах всеохопного проникнення космічних технологій і послуг у повсякденне життя людей. Зміна парадигми ставлення людства до можливостей освоєння космічного простору є основним фактором становлення нової Космічної доктрини. Адже в результаті глобальної наукової революції цей простір став загальним надбанням всього людства, всі країни світу мають рівне право вільно досліджувати, розвивати й використовувати космічний простір і його небесні тіла, а космічна діяльність в усіх країнах світу повинна сприяти економічному розвитку. Крім зазначеного, прогрес повинен сприяти безпеці, виживанню й розвитку людства, сприяти дружній співпраці (кооперації) народів усіх країн [1, с. 44].

Однак війна в Україні, ядерний шантаж Росії, активне освоєння космічного простору Китаєм, а також агресивна політика Ірану та Північної Кореї – поклали край надіям світового суспільства щодо сталого розвитку та миру. Космос став полем бою у боротьбі за контроль над життям на Землі.

Тому у сучасному геополітичному контексті посилення конкуренції за владу та загроз, ЄС вживає заходів для: захисту своїх космічних активів й інтересів, стримування ворожої діяльності в космосі, зміцнення своєї стратегічної позиції та автономії [2]. У 2022 році лідери ЄС визначили космос як стратегічний напрямок у Strategic Compass [3] та закликали до розробки Космічної стратегії безпеки та оборони ЄС.

Спроба врегулювати публічно-правові відносини через створення та прийняття відповідної галузевої доктрини не є сталою практикою для ЄС. Хоча в інших країнах вона використовується як джерело права достатньо давно. Так, в США, наприклад, Military Space Doctrine (1982) [4], a Joint Doctrine Publication (JDP) 0-40 та UK Space Power (First Edition) - є ключовими елементами космічної

доктрини Сполученого Королівства [5].

Автори фундаментального дослідження «Ескалація та стримування в другій космічній ері» Тодд Гаррісон, Зак Купер, Томас Г. Робертс і Кейтлін Джонсон провели аналіз військово-космічних доктрин США та прийшли до висновку, що зараз у нас друга космічна ера, отже, правове регулювання космічної діяльності на підставі нормативно-правових актів, що приймалися у 60-ті роки минулого століття, вже не відповідає сучасним вимогам. Також автори проаналізували звіт Центру стратегічних і міжнародних досліджень (аналітичного інституту у США) й висунули тезу про те, що у другій космічній ері наявна військово-космічна доктрина США стримування зазнала кризи [1; 6].

Дійсно, майже усі дослідження космічної доктрини зосереджувалися переважно на її військовому призначенні, не беручи до уваги її важливість для стійкого, інклюзивного та інноваційного розвитку космічної діяльності.

Дійсно у світовій практиці «доктрина» завжди асоціювалася з війною та була здебільшого військовим терміном, принаймні протягом 20-го століття [7]. Якщо проаналізувати наведені приклади космічних доктрин, стає очевидним, що майже всі існуючі наукові дослідження зосереджені на її військовому компоненті. Проте ця концепція залишається недостатньо вивченою. Доктрина безпеки й оборони не може, а скоріше не повинна бути універсальною для всіх. Навпаки, вона може слугувати як інструмент командування, освіти або змін.

Якщо звернутися до теорії права то вона оперує таким поняттям як «правова доктрина», важливою складовою якої є оціночно-прогностичний компонент, що містить програмні положення рекомендаційно-орієнтуючого характеру й становить результат критичного аналізу практики державо- і правотворення [8]. Це питання спеціально вивчалось Mark Van Hoecke and François Ost [9, с. 197], які досліджували взаємозв'язок систематизації, тлумачення права та правової доктрини. За їх переконанням концептуальна основа, яка також є необхідним підґрунтям будь-якої правової норми, так само як і правової аргументації, формується правовою доктриною [1, с. 45].

Деякі науковці вважають, що основне завдання правової доктрини - це теоретичне обґрунтування нових ідей і концепцій, стратегічні напрями, які не потрібно фіксувати в будь-якому документі [8]. Але ми вважаємо, що основна цінність правової доктрини саме в її практичному застосуванні в житті суспільства, оскільки вона орієнтована на розв'язання практичних завдань в юридичній царині, тобто має практично значущий характер. Крім того, що правова доктрина являє собою систему теоретичних та науково обґрунтованих положень про право, які мають переконливу силу та прикладне значення, вона ще як джерело права повинна бути санкціонована державою у вигляді нормативно-правового акту [8].

Отже, доктрини-акти у сфері безпеки і оборони є джерелом права, вони санкціоновані державою, покликані врегулювати найважливіші суспільні відносини у зазначеній сфері, містять стратегічне бачення щодо врегулювання означених сфер і відносять в контексті сталого їхнього розвитку в довгостроковій перспективі, завжди приймаються вищими органами влади [8].

Єврокомісар Бретон, відкриваючи цьогорічну 16-ту Європейську космічну конференцію [10], визначив, що Європейський Союз стикнувся з

рядом викликів, що поставили під сумнів його лідерство у космічній сфері. На його думку, крім існуючих викликів, а також наявність 11 національних космічних законів, які створюють різноманітні космічні режими по всій Європі – все це негативно позначається на сталість та стійкість розвитку космічної діяльності. Тому він закликав розробити та прийняти консолідований акт – Космічний закон ЄС.

Таким чином, сучасний етап глобальних тенденцій характеризується більшою невизначеністю, меншою стабільністю та прозорістю, що впливають на космічну діяльність, це в свою чергу, породжують тривожні перспективи мирного міжнародного співіснування в космічній сфері. Загалом, зростання напруженості та зміни в балансі сил відроджують нову еру суперництва великих держав, яке поширюється і на космос. В першу чергу це виражається в розширенні військово-космічної діяльності. Ці всі зміни вимагають прийняття нових нормативно-правових актів, які встановить нові спільні стандарти та правила для Світового Співтоваристві у сфері космічної діяльності.

Список літератури

1. Soroka, Larysa and Anna Danylenko. EU Space Doctrine – Sustainable Development or a New Arms Race. *Advanced Space Law*. 2023 - Volume – 13. P. 43-50. <https://doi.org/10.29202/asl/13/4>
2. EU Space Strategy for Security and Defence for a stronger and more resilient European Union. European Commission – 2023. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-space/eu-space-strategy-security-and-defence_en
3. A Strategic Compass for Security and Defence. The Diplomatic Service of the European Union – 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en
4. Document I-18: Department of the Air Force, Air Force Manual (AFM) 1-6, ‘Military Space Doctrine,’ 15 October 1982,” in Spires, *Orbital Futures*, 68.
5. Guidance UK Space Power (JDP 0-40). Ministry of Defence UK – 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-space-power-jdp-0-40>
6. Harrison, Todd, Zack Cooper, Kaitlyn Johnson, Thomas G. Roberts. *Escalation and Deterrence in the Second Space AGE*. Center for Strategic & International Studies – 2017. URL: <https://www.csis.org/analysis/escalation-and-deterrence-second-space-age>
7. Høiback, Harald. What is Doctrine? *Journal of Strategic Studies*. 2011 - Volume - 34, Issue – 6. P. 879-900. <https://doi.org/10.1080/01402390.2011.561104>
8. Сорока Л. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації Космічної доктрини України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07, Дніпро, 2020. 490 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/naukova-diynalnist/spetsializovani-vcheni-radi/ogoloshennya-pro-zahist-disertatsij/sorokalv/>
9. Van Hoecke, Mark, and François Ost. Legal doctrine in crisis: Towards a European legal science. *Legal Studies* – 1998 - Vol. - 12, P. - 197-215.
10. Speech by Commissioner Breton - EU Space: the Top 5 Priorities for 2024 and beyond. European Commission - 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_24_368